

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület időszaki kiadványa
II. évfolyam 1998/19. szám

1998. szeptember

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívtatán és hívtatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdelutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zeneterembe.

Naptár - szeptember

Most nem az örmény, hanem a görög naptár szerint tennénk megemlékezést Világosító Szent Gergelyről, akit a bizánci egyház vértanúként tisztel, bár nem halt vértanúhalált, de viszontagságos életével kiérdemelte ezt a tiszteletet.

Szeptember 30-án így énekelnek a görög szertartású zsolozsmákon:

A nagyhírű pásztort mint az igazság bajnokát,

hívek, ma mindnyájan istenes énekekben örvendezve magasztaljuk,

Gergelyt, a pásztort és tanítót, a diadalmas világító fáklyát.

Mert ő imádkozik Krisztushoz, hogy lelkünket üdvözítse.

Íme, Gergely mint fáklya, messzire világít, túl az örmény egyházon.

Dr. Sasvári László

Czetz János (gazdag) életének eseményei

II. rész

1860 júniusában megérkeztek Dél-Amerikába. Feleségének jónevű és nagyszámú rokonsága szeretettel fogadta Argentínában. Kezdeményezték az argentin hadseregbe való felvételét, de úgy elhúzódtott, hogy nem várta meg.

1862-ben irányítója lett a hatalmas ország kataszteri felmérésének és térképezésének. Életében először - és utoljára - jól keresett.

1864. Súlyosan megbetegedett, nem folytathatta a földmérést. Ekkor már küszöbön állt a háború Argentína és Paraguay között. Rábízták a hadsereg megszervezését és kiképzését, de a frontra nem kellett kimennie. Az általa készített térképeket használták a háború alatt.

1867. Magyarország és Ausztria között létrejött a kiegyezés. Ekkor komolyan foglalkozott a hazatérés gondolatával. De végül, felesége és gyermekei miatt, nem vállalkozott a bizonytalan útra.

Elkészítette a SANTA FE - ESPERANZO - SAN GERONIMO közötti vasútvonal terveit, majd távíró vonalat épített ki ROSARIO - SANTA FE PARANA - és CONCEPCION DEL URUGUAY között.

Domingó F. Sarmiento, az új hadügyminiszter sok feladattal bízta meg. Többek között Cordoba, Santa Fe és Buenos Aires határainak kiigazításával és egy hosszú védelmi vonal kiépítésével az indián támadások ellen. A mocsaras, sivatagos ország részben végzett hősie és önfeláldozó munkájáért ő és emberei nagy elismerést kaptak az elnöktől és a hadügyminisztertől. Ő volt a nap hőse, de a fizetése a régi maradt.

1870 elején igazgatói állást ajánlottak neki az északi vasútvonalnál, de nem fogadta el, mert az új hazáját sem pénzért szolgált.

Megbízást kapott a Katonai Akadémia megszervezésére. A Pesten 1848-49-ben tervezett Hadi

Főtanoda mintájára alapította meg és éveken át, 1870-74 és 1884-96 között igazgatta. Mivel a tábornoki rangját nem kaphatta meg, ezredesként vezette az intézményt.

1874 májusában egy félreértés miatt elment Buenos Airesből és ismét, mint földmérő mérnök működött vidéken.

1875. Mint az Entre Rios tartomány térképészeti intézetének igazgatója több nyelven adott ki térképeket Argentínáról, Chiléről, Paraguayról és Uruguayról. Tanított és vizsgáztatott az akkori főváros több intézetében és a tanárképzőben. A tudományokat népszerűsítő könyvei több kiadást értek meg.

1883-ban a Buenos Aires-i nemzetközi kiállításon a Riosról szóló nagy összefoglaló munkáját aranyéremmel tüntették ki. Amikor a tartományi székhelyet áthelyezték, családjával együtt visszaköltözött Buenos Airesbe.

1884-től ismét a Katonai Akadémiát igazgatta, valamint egy hadmérnökképző főiskola szervezését is rábízták.

1893. Azt tanácsolta a kormánynak, hogy küldjenek az Andok hegységbe mérnökkari tiszteket a határvidék feltérképezésére. A bizottságba egy magyar mérnök is bekerült, bár nem volt katona. Léderer Gyula 1863-ban született Budapesten. 1888-ban érkezett Argentínába és Czetz egyik lányát vette feleségül. Tehetséges geodéta volt, de mint csillagász is hírnevet szerzett magának és a Buenos Aires-i egyetemen is tanított. Két gyermek maradt utána: Osvaldo Léderer és Celia Léderer. Mindkettőjüknek 3-3 gyermeke volt.

Czetz másik leánya: Krisztina. A fia: Dr. Czetz Leon ügyvédként dolgozott.

1896-ban mint ezredes vonult nyugalomba, mert csak argentin születésű állampolgár lehetett tábornok. Itthon a milleniumot ünnepelte az ország. A frissen épült palotákat, házakat, a Feszty-körképet csak képekről ismerhette meg. Szeretett volna hazajönni, de az egészségi állapota már nem engedte meg. Honvággyal teli, fájdalmas hangú levelet írt barátjának, 1896. március 15-én. Beszámolt a hontalanság első éveiről, argentinai pályafutásáról, az eltelt évekről.

Czetz János levele egy volt szabadságharcos fegyvertársának - nem tudni, kinek -, amelynek kusza betűkkel papírra vetett vázlatából vagy fogalmazványából is látni, mennyire vágyódott haza.

"Bs. As. Márczius 15.-kén 1896.

Kedves Barátom -1848 év ugyanezen napon Magyar Ország, e feledhetetlen és forró áhítattal imádott szép hazánk sorsa roppant fordulatot vett történelmi fejlődésében. Ép ezen a nap jelent meg egy buzgó hazafinak talán kissé túlzó kijelentése, hogy a magyar már önmaga kívánta belső kormányzatát intézni! Ezután következett másfél évi küzdelem - harcolás - győzelmek és végre ideiglenes megsemmisülés !"

Beszámol a hontalanság éveiről, Argentínába érkezéséről, majd így folytatja:

„Eltelt harminchat év, Magyarország visszanyerte állami szabadságát, a régi honvédek mind hazamentek, új királyi honvédség alakult s mindenki boldog lőn - csak engemet látszott mindenki elfeledni! És pedig tábornokok közt csak én nem tettem le a fegyvert, s még ma is feltalálhatják az ágyúkat, melyeket Gábor Áron, a nagy székelly tüzér öntött volt Kézdy Vásárhelyt s én elásattam a Szilágy Somlyót köröző hegyekben!"

A levél alapján több újság közölt cikket Czetz Jánosról. Ezekből az ország tudomást szerzett arról, hogy Bem jobbkeze, az erdélyi hadjárat hőse még él. 1892 óta élénk levelezést folytatott honfitársaival. A Kolozsvárott megjelenő "Történelmi Lapok" szerkesztője elküldte neki a példányokat, amiért viszonzásul a szabadságharcról írt könyvéből küldött haza. Szongott Kristóf felkérte, hogy az Arméniába írjon cikkeket és ezeket le is közölte.

A magyar kormány megadta a tábornoki nyugdíját. A kolozsvári Országos Történelmi Erekllye Múzeumon keresztül évi négyezer forint nyugdíjat kapott.

1899 végén elhatározta, hogy fia és leánya társaságában hazalátogat, de megomlott egészségi állapota és szemműtétei miatt mégsem valósulhatott meg a régen dédelgetett gondolat.

1902-ben, a 80. születésnapján volt tanítványai, barátai és a kint élő magyarok bankettet rendeztek tiszteletére. Ott volt az argentin vezérkar, köztük a későbbi elnök Uriburu tábornok is.

1903. A születésnap ünnepségre egy, akkor Buenos Airesben időző cigányzenekart vittek el hozzá, s a rég hallott dallamok szárnyán lelke hazaszállt Erdélybe. Czetz János életében először könnyezett.

1904. augusztus 24-én érkezett utolsó levele Kuszko Istvánhoz.

1904. szeptember 5-én rövid szenvedés után, tüdőgyulladásban halt meg. A sok vándorlás, viszontagság, hontalanság után végre hazatért.

1904. szeptember 6-án teljes katonai pompával temették el Buenos Aires-i Recoleta temetőben a Rosas-család sírboltjába. Ravatalát a magyar és az argentin kitüntetései ékesítették, a Colegio Militar de la Nacion növendékei álltak díszőrséget. A gyászmenetben Riechieri tábornok, hadügyminiszter vezetésével részt vettek Buenos Aires helyőrségének parancsnokai. Az ágyútalpra helyezett koporsót három díszszázad kísérte. A katonazenekar gyászindulókat játszott. Halotti párnája - kívánsága szerint - magyar földdel volt megtöltve. Sírba helyezésekor díszlövésekkel adták meg az utolsó tiszteletet.

1969. Az általa alapított Militar de la Nacion száz éves évfordulóján az intézet Czetz János honvéd tábornok, argentin ezredes hamvait felvette a sírból és El Palomárba szállította. Ott, az újonnan felszentelt kápolnában helyezték örök nyugalomra.

Argentínában lovasszobra áll, a katonai múzeumban részletes ismertetés található életpályájáról, a hősöknek emelt falban pedig emléktábla hirdeti nevét, érdemeit.

Budapesten a III. kerületben utcát és közt neveztek el róla. A Czetz János utca 2. sz. ház falán emléktábla van a következő felirattal:

„Czetz János 1822-1904

1848-49-ben honvéd tábornok és az erdélyi hadsereg tábornoki főnöke. Bem oldalán küzdött végig az erdélyi hadjáratot és különösen a piski győzelemben játszott kiemelkedő szerepet.

A világosi fegyverletétel után Argentínába emigrált, ahol megszervezte és éveken át igazgatta Argentína első katonai akadémiáját „

Szülőföldjén Erdélyben, Gidófalván az 1200-as években épült gótikus, erődfallal körbevett templom kertjében áll a tiszteletére emelt kopjafa. A polgármesteri épület falán márványtábla és fémről készült dombormű emlékeztet a falu szülöttjére, az 1848-as szabadságharc tábornokára.

Dr. Sasi Nagy Istvánné sz. Betegh Klarissza

Úri koldus

Ilyen is van? Sajnos különösen a Főváros szívében lévő bérházak valamikori luxus lakásaiban. Ezek a koldusok valamennyien tehetetlen, öreg emberek, főleg egyedül élő öreg nénikék. Ők nem állnak ki az utcasarokra, az aluljárók forgatagában nem nyújtják remegő, ráncos kezüket, inkább éhen halnak, pedig lenne lehetőségük az elviselhetőbb életre.

Az én kedves Erzsike néni ismerősömnek is.

A kétszoba hallos, összkomfortos lakásának ablakai, tágas erkélye a József Attila utcáról az Erzsébet térre nyílt, de legalább 20 éve már csak hajnalonként, mert az utcán - és a téren a távolsági autóbusz állomásról - olyan benzingöz árad, hogy a tér senyvedő fáiról a szívós verebek is elmenekültek.

Erzsike néni maradt. (Nem tudom, hogy a környéken hányad magával.) De milyen áron?! Az öregségi nyugdíj csak arra elég, hogy a tejet, kenyérkét, s a legszükségesebb tisztálkodási szereket megvegye.

A lakás havi rezsije négyezerhét-hátszáz forint. De azért volt fűtés, a konyhában gázrezsó, a csillárban ragyogtak az égők, a telefont is felvette, ez év január végéig.... Amikor hiába tárcsáztam, rossz sejtelmekkel szaladtam a lakására. Dörömbölésre, nagykabátban nyitott ajtót.

- Már vártam - mosolygott rám szokott kedvességével. No jöjjön. Főzöm a teát...
- De hát mi történt drága Erzsike néni?
- Jaj lelkem. Hát ami mostanában még a proli lakóknál is megesik. Kikapcsoltak! És - tárta szét karját - jogosan, hiszen fél éve nem tudtam fizetni a számlákat. Ugyanis a múlt nyáron az utolsó nyakláncomat is pénzzé tettem. Már csak a karikagyűrűm és a fülbevalóm van, de ezt ha megfagyok sem adom, mert szegény jó férjem forogna a sírjában.
- Jaj! Drága Erzsike néni ! Hiszen aranyak nélkül is meg lehetne oldani a dolgot.
- Hogyan ?
- Elcserélné a lakást egy garzonra.
- Megőrült?! S hová tenném a gyönyörű bútoraimat, szőnyegeimet, meg mi
- Eladná és nem nyomorogna, hanem öreg napjain....
- Várjon! - szakított félbe - felteszem a tea vizet, mert egy kis spiritusz főzöm még akad. Na...-rakta fel a teás kannát és felém fordult: Maga, mint országot járó újságíró, ahogy mesélte, költözött annyit, mint a vándorcigányok. De én 64 éve itt élek ebben a lakásban, s ha reggel nem tudnék kinézni az Erzsébet térre, meg is halnék...
- Akkor adja ki albérletbe a lakást, amiért biztosan kapna 80-100 ezer forintot s kegyed meg ellenne a cseléd szobában.
- Maga megőrült! - kapta le a teáskannát s csészék után nézve kesergős nevetéssel mondta: Aztán egész nap nézném az udvart, mi? Amíg meg nem hülyülnek. Abban a kis lukban akkor sem tartottam cselédet, amikor a banktisztviselő férjem után lett volna módom rá. Tehetetlenül toporogtam, majd asztalhoz ülve, szótlánul szürcsölgettem a nénike illatos teáját, ami mellől nem hiányzott a maga készíttette aprósütemény sem.
- És maga? - nézett biztatóan rám - Készül az új regénye? Mert csak beszél róla, de én olvasni szeretném...
- Mikor? Hogyan? Drága nénikém? Hiszen ha ezt a telet valahogy átvészeli is, de tavasz, nyár után jön az újabb megpróbáltatás.
- Ne féltsen engem firkász úr - nevetett, mintha a legtökéletesebb lenne sanyarú élete körül minden - Két bundám van. Az egyiket eladom s lesz annyi pénzem, hogyha beáll a tél, beülhetek a sarki presszóba teázni, trécselni délutánonként a barátnőimmal, akik hasonló cipőben járnak, mint én, de ők sem adják fel. Aztán korán este bebújok a dunyha alá és álmodozom másnap délig.., szép Fővárosunkról.
- Se tévé, se rádió...?
- Téved. Egy kis zsebrádióm még van. Aztán egy egy elemet csak tudok majd venni.
- Javíthatatlan.
- Hát ... beismerem. 84 éves korban, az ilyen olyan nyavalyáimat is latolva ez már nem megy. De bármilyen keserves körülmények között élek is, azt még szeretném megérni, hogy egy reggel, ha kinézek a térre, ott látom majd az új Nemzeti Színház gyönyörű épületét... s utána - csuklik el a hangja - kivihetnek szegény megboldogult férjem mellé...

Nem érte meg. Azt még látta, hogy Budapesten az Erzsébet téren elkezdtek - a régen áhított új Nemzeti Szentély - alapjait ásni...

Erzsike nénit 1997. szeptember 16-án kísértük ki a temetőbe.

Fájdalom! De aranyos öreg barátnőm elvesztésénél is fájdalmasabb, hogy szeretett Hazánk imádott fővárosában, nem Ő volt az utolsó úri koldus...

Dávid József

AZ ERDÉLYI ÖRMÉNY VÁROSOK JOGI STÁTUSZÁNAK ALAKULÁSA
(Elhangzott a Fővárosi Örmény Klub 1998. július 16-án tartott rendezvényén)

II. rész

III. Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz

Szamosújvár már a római korban is létezett. Valószínűleg lovasosztály állomásozó helye volt.

Jóval később Martinuzzi György építtetett várat, amely "Arx Nova" néven volt ismeretes.

Szamosújvár, mint város alapjait I. Lipót király 1700. május 15-én kelt diplomája értelmében (ennek létezése vitatott) az Erdélyben szétszórt örménység rakta le.

Az első telepések Verzár püspök vezérletével már 1696-97. körül megérkeztek Szamosújvárra Lipót előzetes engedélye alapján. Az ide betelepült örmény családok a haditanács által számukra kijelölt helyeken házakat építettek, és ameddig szabadalmukat meg nem kapták, földjeik után dézsmát fizettek a kincstárnak.

A város alapításában és jogi helyzetének rendezésében tevékenyen közreműködő Verzár püspök el szeretne volna érni, hogy az Erdélybe betelepült összes örmény Szamosújvárra költözzön, de ez a vágya csak a besztercei örmények vonatkozásában teljesült. Ez nem csoda, hiszen ebben az időben az erzsébetvárosi és székelyföldi örmények már az általuk lakott településeken sok kiváltsággal körülbástyázták magukat, ezért nem volt érdekük az elköltözés, és ezt kérelmeikben kifejezésre is juttatták.

Szamosújvár jogállását Verzár püspök hamarosan rendezette: első lépésben Erdély akkori főhadiparancsnokához, Steinville tábornokhoz fordult a városi tisztség jogállásának rendezése érdekében, ugyanis a háborús viszonyok egy időre lehetetlenné tették a Béccsel való kapcsolattartást. A főhadiparancsnok 1714. február 10-én felhatalmazta a szamosújvári örményeket bíró és esküdtek választására, azokat pedig ítéletek hozatalára.

1717-ben a görög-katolikus román püspök lett a szamosújvári uradalom birtokosa, aki egyre gyakrabban háborgatta az ott lakó örményeket. Az ezzel kapcsolatos panaszok eredményeként az Udvari Kamara a további zaklatásoktól eltiltotta a püspököt, az örmények pedig megkezdték a tárgyalásokat, hogy az uradalmat ők vehessék zálogba.

III. Károly uralkodása alatt 1737-ben létrejött a zálogjogi egyezség, melyek értelmében az örmények 90 évre megkapták a szamosújvári uradalom birtokát. A birtok megszerzésével a rendek is próbálkoztak, de az örmények által felajánlott összeget nem tudták túllicitálni.

Az első jelentős szabályozást Szamosújvár részére a III. Károly által 1726. október 26-án kiadott kiváltságlevél hozta meg, amely elrendelte, hogy *„...az a hely, ahol ez az örmény nemzet jórészt már házakat készített, a jövőben szabad város, latin szóval Armenopolis, németül Armenstadt, magyarul pedig Örmény-város néven hivattassék...”*.

A kiváltságlevél mezővárosi jogállást adományozott a településnek, továbbá elrendelte, hogy Szamosújvár polgári ügyeire nézve az erdélyi fő Kormánysház, gazdasági ügyeire nézve az Udvari Kamara, egyébként pedig az erdélyi főhadiparancsnokság védelme alá kerüljön.

Az örmények továbbra is maguk közül választhattak bírakat és esküdteket, sőt szakértelemmel bíró jegyzőt is kinevezhettek. Ez utóbbi tisztség feladata az új örmény betelepülők befogadásáról való döntéshozatal lett azzal a kitételrel, hogy befogadás esetén felelősséget kellett vállalnia az újonnan érkezett személyekért.

Egyébként a város az összes polgári igazgatási ügyekben - a gazdasági vonatkozásúakat kivéve - a Kormánysház joghatósága alá lett rendelve. Ennek megfelelően alakult bíraskodásuk is. Pereik első fokon saját bíróságuk elé tartoztak; gazdasági perekben fellebbezni az Udvari Kamarához, a

többi polgári perben pedig a Királyi Táblához lehetett. Büntetőpereik tárgyalásánál a kiváltságlevél kikötötte a területileg illetékes törvényhatóság (Belső Szolnok megye) tisztjeinek jelenlétét; ezek a perek szintén a Királyi Táblához voltak fellebbezhetők.
A kiváltságlevél értelmében szabad kereskedelmet folytathattak.

Szamosújvár kincstári birtokon feküdt, de a kiváltságlevél határozottan kivette az uradalom területéből, és biztosította a kvártély-, előfogat- és más hasonló terhektől való mentességet is, valamint rendezte a település által a Kincstárnak kamarai cenzusként fizetendő összeg, illetve az állami adó mértékét.

A kiváltságlevelet az 1728. évi nagyszebeni országgyűlésen különösebb rendi ellenállás nélkül kihirdették. A rendek tiltakozása csak 1737-ben kezdődött, amikor az örmények zálogjogban megszerezték Szamosújvárt.

A rendi tiltakozások hatására a szamosújvári örmények több alkalommal is kérték kiváltságaik megerősítését. Első ízben 1746-ban Mária Terézia kiváltságlevélben erősítette meg az 1726-ban III. Károly által adományozott privilégiumokat. A második megerősítést 1758-ban kérték, de ebben már a bevezetett új adórendszer hatálya alóli mentességet is kérték, ennek fejében viszont felajánlották, hogy szükség esetén - ideiglenes jelleggel - készek lemondani kvártély- és előfogatmentességükről. Mária Terézia még ugyanez évben a kért módosításokkal új kiváltságlevelet adományozott részükre, melyet az 1759. évi nagyszebeni országgyűlésen ki is hirdettek. A már többször említett rendi ellentmondások megszűnését követően 1761-ben Mária Terézia ismét kiváltságlevelet adományozott részükre.

A fentiekhez képest hosszúnak mondható szünet után 1785 őszén Szamosújvár felségfolyamodványt nyújtott be egy újabb kiváltságlevél megszerzése érdekében. Ebben kérte Belső Szolnok megye joghatóságának eltörlését a büntető perek tekintetében, a vásárjog némi bővítését és a szabad királyi városi rang elnyerését. Az ügyben Bánffy György alkancellár, a majdani kormányzó tett felségelőterjesztést. Bánffy lehetségesnek tartotta a kiváltságok megerősítését, de rámutatott: a város feletti joghatóság kérdése attól függ, hogy megkapja-e vagy sem a szabad királyi városi rangot. Ez viszont a királyi kegyen kívül azon múlt, hogy a város, más szabad királyi városokhoz hasonlóan képes-e saját jövedelmeiből fenntartani igazgatását, erről pedig a Kormányzóságnak kellett nyilatkoznia.

II. József jóváhagyta a felségelőterjesztésben javasoltakat azzal a megjegyzéssel, hogy a város büntetőpereinek joghatósága tekintetében ne történjen változtatás a kiváltságlevélben mindaddig, amíg nem születik döntés a szabad királyi városi rangra emelés ügyében. A Kormányzóság a nyilatkozattétellel most sem sietett, azonban a vásárjog kiterjesztését illetően pozitívan nyilatkozott. Több hónap elteltével megérkeztek a Kancelláriához a város jövedelmére vonatkozó adatok (Erzsébetváros hasonló adataival együtt). A kimutatásokból kiderült, hogy Szamosújvár költségvetési többlettel rendelkezik, és a város jövedelmei még növelhetők, így a Kancellária 1786 közepén a Kormányzósággal egyetértésben javasolta Szamosújvár (és Erzsébetváros) szabad királyi városi rangra emelését. Mindezek eredményeként II. József kiadta a rég várt kiváltságlevelet, mely a szabad királyi városi rangra emelést tartalmazta. Belekerültek a kiváltságlevélbe a város vásárváltságai is.

A kiváltságlevél elrendelte azt is, hogy a városi igazgatás felett főfelügyeletet a területileg illetékes alispán gyakoroljon - mint a többi szabad királyi város esetében is - a kerületi biztos irányítása alatt. Mindezekon túl azonban felvételre került Szamosújvár kvártély- és előfogatmentessége is, ami éles ellentétben állt azzal a rendelkezéssel, hogy e város terhei azonosak más szabad királyi városokéval. II. József reformjainak visszavonását követően a város

jogbizonytalanságba került, amely évtizedekig megoldatlan maradt.

Tovább bonyolította a helyzetet az a tény, hogy Doboka megye Szamosújvárt szerette volna székhelyül megszerezni. A gond elsősorban az volt, hogy Szamosújvár nem is az ő területén feküdt, az viszont, hogy az Erdély szinte egész szélességében, vékony, nyugat-keleti csíkban elhúzódó megyében nem volt egyetlen fejlettebb város sem, komoly indokként szolgált az 1794-95 évi országgyűlés meggyőzésében. A döntés elhúzódsát a Doboka és Belső Szolnok megye közötti vita eredményezte, melynek következtében az ügy a közigazgatási bizottság hatáskörébe került.

Mikor 1810. őszén a bizottságnak az új területi beosztásról készített munkálatát vitatta meg az országgyűlés, úgy határozott, hogy Szamosújvárt át kell csatolni Doboka megyéhez és annak székhelyül ki kell nevezni.

A város kérvénnyel próbálta érvényteleníteni a határozatot, érvei azonban nem voltak túl hatásosak, így a határozatot az országgyűlés elfogadta. Akárcsak Erzsébetváros esetén, az uralkodó a határozatot nem szentesítette.

1837-ben Szamosújvár lépéseket tett jogi helyzetének rendezésére nem utolsó sorban azért, mert már több mint tíz éve lejárt a zálog ideje, így a város örmények általi birtoklása is veszélybe került. A Kancelláriához intézett előterjesztésükben kérték, hogy a kvártély- és előfogat kötelezettség megváltásának összegét határozzák meg, ha pedig erre nem lenne mód, vagy ők a meghatározott összeget nem tudnák kifizetni, készek viselni annak terheit.

Előterjesztésükben azt is kérték, hogy a szomszédos településekből szakítsanak ki területeket a város lakói számára, vigyék át a városra a kereskedelmi utat, adják nekik újból zálogba Szamosújvár uradalmát, továbbá terheiket a város különleges körülményeihez mérjék.

A Kormányzóság csak a terhekkal kapcsolatos kérésre adott elvi hozzájárulást, az ismételt zálogba adást a király döntésére bízta, a többi kérést pedig elutasította. A Kancellária a Kormányzóság állásfoglalásával egyetértett és az ily módon megszövegezett kiváltságlevél tervezetét az uralkodó elé terjesztette, aki azt jóváhagyta és 1838-ban kiadta Szamosújvár részére az új kiváltságlevelet. A kiváltságlevél az 1841-43. évi országgyűlésen került kihirdetésre.

Az örmény települések megszűnése

Az 1848-ban bevezetett reformok következtében az örmények helyzete is jó irányban változott. Gyakorlatilag ekkor vált teljesen szabaddá az örmények részére a közhivatalviselés, ami sok örmény közéletben történő megjelenéséhez vezetett.

Ez a jóirányú változás azonban idővel megszüntette az örmény városok zártságát, a sok lehetőség megteremtődésével egyidejűleg az örmény lakosság csökkenni, de főleg elöregedni kezdett, a lakosság összetétele pedig - az újonnan betelepülőknek is köszönhetően - addig változott, amíg az örmény jelleg csak történelem maradt.

Dr. Czárán István

A sziget titka

V. rész

A könyvek világából szinte észrevétlenül sétáltunk át a tárgyi emlékek évezredek átívelő birodalmába. Könyvtár és múzeum szétválaszthatatlanul összefonódva egészíti ki egymást Velencében, az örmény atyák szigetén. A történelem jebes szélfuvallata váratlanul újabb oldalról fűjt az arcunkba.

A legrégebb „tárgyi” emlék látványa döbbenetes volt a számomra: egy „örmény” múmia kb. a Kr.

e. XI. évszázadból. A halotti csend körülötte több mint háromezer év üzenetét rejtette az üvegkoporsó alatt. Az első pillanatok dermedtsége után oldódni kezdett a több évezredes magány, s kezdtem lassan odafigyelni a néma, szavak nélküli, távoli üzenetre. Ismeretlen nyelven ismerős dolgokról és történekekről beszélt: az ókori nagy népvándorlásról, amely valahonnét Közép-Európából indult el Kr. e. 1200 körül, és a Földközi tenger keleti medencéjének térképét és politikai viszonyait végül is nagymértékben átrajzolta. Az un. „tengeri népek” nagy inváziója során elpusztult a középső Mükéné, kultúrájával együtt, de összeomlott az egykor oly hatalmas hittita birodalom is, hogy aztán Kis-Ázsia déli partjai mentén, Szírián keresztül egészen Egyiptomig jussanak el, míg végül III. Ramszesz fáraó, az Újbirodalom utolsó nagy uralkodója vissza nem veri rohamukat. Egyik törzsük azonban Egyiptom kapujában maradandóan berendezkedik: ők Palesztina névadói, a filiszteusok. Valahonnét az Elba vidékéről indultak, s a vándorlásuk végpontja a korai zsidó állam szomszédságában a keskeny tengerparti sáv a Földközi tenger mentén. A zsidók is csak nemrég telepedtek le az „ígéret földjén”, II. Ramszesz fogságából menekülve. Ez a korszak a „bírák” kora a zsidó történelemben, még a királyság megalakulása előtti időkben. Sikerük okáról az ószövetségi Biblia számol be: a vas megmunkálásának féltve őrzött titka volt a birtokukban. Izrael fiai is kényszerűségből az ellenséges filiszteusokhoz jártak át ekevasat kovácsoltatni maguknak. A „tengeri népek” másik nagy törzse a trákok közeli rokona, a frigek voltak. Kikerülve délről a végnapjait élő hittita birodalmat Anatólia szívében, eljutottak egészen az Eufrátesz nagy kanyarulatáig. Ide kezdtek el szintén felhúzódni idővel a „folyamközi” Mezopotámia sémi törzsei közül egyesek a felemelkedőben lévő asszír uralom elől menekülve. Az örmény mondakincs beszámolója alapján Hajk és Bél gigászi harca kezdődött el itt... Az indoeurópai fríg és egyéb helybéli törzsek, valamint a mezopotámiai eredetű semita „arme” törzs lassú összeolvadásából Urartu védőszárnyai alatt hosszú évszázadok során végül megszületett Hajasztán az Arméniai fennsíkon, a három tó, a Van - Szevan - és Urmia tavak háromszögében. És ezzel egyidőben született meg a csodálatos szépségű örmény nyelv is, indoeurópai és mezopotámiai sermita elemeket olvasztva össze páratlan harmóniában. Az egyedüli, társtalan, rokontalan, csodaszép örmény nyelv: „hajoc lezu”.

Nem kell nagyon kiábrándulnunk: a velencei önmény mómia ugyan aligha beszélhetett örményül, de valószínűleg a „tengeri népek” egyik „fríg” harcosa lehetett. Talán ő sem hitte egykoron, hogy évezredek múltán vissza fog térni Európába, ahonnt törzsbéli rokonaival együtt elindult Keletre. És most itt alusza örök álmát Velencében. Ki tudja, valamelyik kései utóda pedig itt sétál közöttünk. Földi maradványai mellett kis tányérkán kikanalazva az agyveleje. Szörnyű, kiábrándító látvány. De hiszen itt a bizonyíték: ennek az egykori embertársunknak volt agyveleje! Ugyanezzel nem merném vádolni néhány kortársunkat...”Sic trassit gloria mundi” - mindössze ennyi marad belőlünk az utókorra, jó konzerválás esetén? Messzi távolból hallani vélem az ószövetségi Szentírás legpesszimistább könyvének, a „Prédikátor”-nak híres kezdő sorait: „Vanitas vanitatum omnia vanitas” - hiúságok hiúsága minden csak hiúság. Ugyanez a Gilgames eposz válasza az ókori ember halhatatlanság vágyára: „Ami teremtett, elmúlik. Halál az élők büntetése... Így vagyunk mindnyájan halálra szánva.” Közel egy évezred távlatából szólnak hozzánk az Árpád-kor elejének veretes magyarságával a „Halotti beszéd” sorai: „Láttyátuk feilem szümtükkal, mik vogymuk. Isa por és homuu vogymuk...”

(folyt köv)

fr. Lénárd világi ferences
történész, teológus

Részlet a Magyarok Házában (Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. em. kerengője)
„Szemelvények az erdélyi magyarörmény múltból, családi archívumok

„Alapján” című kiállítás ismertetőjéből.

(A kiállítás 1998 szeptember 18-ig tekinthető meg, hétfőtől péntekig 10-18 óráig.)

Tisztelt Látogató!

1996. novemberében ugyanitt bemutattuk a **Velünk élő kultúrák: Örmények** című kiállításunkat a hazai örménység ősi kultúrájának, tradícióinak, vallásának megismertetése céljából. Most a második részét látják kiállításunknak, a magyarörménységre koncentráltan, hiszen a hazai örménység kb. 95 %-át ők alkotják. Kiállításunk anyaga állandóan bővül, ezért csupán „szemelvényeket” mutatunk be a XVII. század második felében Erdélybe betelepült s hazát talált örménység, a magyarörmények múltjából, jelenéből.

A tablókön feldolgozott családi iratok: anyakönyvek, gyászjelentések, családfák, fényképek, okmányok, levelek, újságvágások stb. mind bizonyítják, hogy örmény őseink hogyan illeszkedtek be választott hazájuk életébe, váltak magyarrá és vettek részt magyar hazájuk közéletében, gazdasági, művészeti, stb. vérkeringésében, hazájuk védelmében.

A tablók igazolják azt is, hogy egy nagy családot alkot a hazai magyarörménység, akiknek ősei a XIX. századig zárt kolóniákban éltek Erdélyben, de Trianon és a világháborúk következtében elhagyták szülőföldjüket és részben jelenlegi hazánk területén telepedtek le. Származástudatuk, gyökereikhez, kultúrájukhoz, örmény katolikus vallásukhoz való ragaszkodásuk ismét közösséggé formálta a magyarörményeket az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület segítségével.

A kiállítás anyaga tudományosan még nem feldolgozott, jelenleg a gyűjtés folyamatában vagyunk.

A tablókön látottak:

1. Az eredet: az „ezeregytornyú” ANI városa, az erdélyi örménység bölcsője.
2. Hontalanul. A vándorlás időszaka: Krím, Moldva, Erdély. De velük az Isten, szemelvények az örmény kódexekből.
3. Hazát találtunk Erdélyben: Szamosújvár és Erzsébetváros szabad kir. városok.
4. Gyergyószentmiklós és Csíkszépmező.
5. Az örmény katolikus egyház, a Mechitarista Rend Szent Lázár szigetén és Bécsben. A Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség (Bp. XI. Orlay utca 6.)
6. Kereskedő őseink viselete és ABC-s könyve 1834-ből (Szamosújvár).
7. A magyarörmény közösségi élet a múltban és jelenben. Nagy-Budapest újság 1940 márc. 22. száma: örmények névsora, az örmény szertartású római katolikus Egyházközség rendezvényei, családi találkozók, a Fővárosi Örmény Klub rendezvényei.
8. -10. Emlékezés az 1848 - 49-es forradalom és szabadságharc örmény hőseire, köztük Kiss Ernő és Lázár Vilmos aradi vértanúinkra, Czetz János tábornokra.
11. Az örmény családnevek, valamint 44 örmény nemesi címerrajz. A magyarörmény családok kutatását elősegítő könyvek bemutatása.
12. - 23. tablók az erdélyi eredetű örmények múltjába engednek betekintést (felhívjuk a figyelmet, hogy például az anyakönyvek mellékszereplői ugyanúgy az örmény közösség tagjai, mint maguk az anyakönyvezettek. Hasonlóan a nagycsaládhoz tartozást bizonyítják a gyászjelentések gyászolóinak felsorolása is.),
24. Voltunk, vagyunk és leszünk! Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tovább folytatja a hozzánk tartozók örmény gyökerei kutatását, a hagyományok ápolását, a közösségszervezést, programjait! Ennek érdekében magyarörmény képviselőjelölteket állít az örmény kisebbségi önkormányzati választásokon. Mert közösségben az erő!
25. Arcképcsarnok, mely a magyarörmények különböző típusait kívánja bemutatni.
26. Magyarörmények a művészetek világában.
27. Vákár Tibor építésmérnök és képzőművész.

A kiállítás anyagát 14 festett nemesi címer egészíti ki: a Kábdebó, Hollósy, Cabdebó, Kristóf, Simay, Verzár, Issekutz, Kövér, Czárán, Novák, Bocsánczy, Placsintár, Csiki és Dániel családoké.

Reméljük, kiállításunkkal felkeltettük érdeklődését a hazai magyarörmények iránt. Együttal rá

szeretnénk világítani arra is, hogy múltunk megismerése, értékeinek megőrzése nélkül nem lehet jövőt építeni.

„ Minden nemzet, mely elmúlt kora
emlékezetét semmivé teszi, vagy
semmivé tenni hagyja, saját
nemzeti életét gyilkolja meg.”
Kölcsey

Szent István napján

Az Egyesület augusztus 20-án Balatonalmádiban ünnepelte államalapításunk, Szent István királyunk ünnepét. A Szent Imre templom ünnepi szentmiséjén és koszorúzáson 23-an vettünk részt közösségünkben. A plébános úr Szent István érdemeit felsorakoztató és mához szóló üzenetét megmagasztaltan hallgatta mindeni. Szt. István Imre herceghez intézett intelmeit igen fontos lenne jelenünkben is követni, különösen a hit, a rend és szorgalom követelményét.

Az ünneplést kellemes napsütésben, hangulatos balatonparti nyaralóban, dr. Benedek Tibor és családja vendégszeretetét élvezve folytattuk egy ízletes, erdélyi ízű flekkenezéssel. A csodálatos idő, a kellemes fürdőzés, a sok finomság, a jó társaság és különösen a jó hangulat még közelebb hozott bennünket egymáshoz. Volt mód nyugodtan megbeszélni a jövő feladatait, különösen az egyesület célkitűzéseit, az örmény kisebbségi jelöltjeinkkel szemben megfogalmazott elvárásokat. Köszönjük a Benedek családnak, s különösen dr. Benedek Katalinnak az emlékezetes napot.

/M!

Könyvújdonás !

Az Egyesület Erdélyi Örmény Múzeum címmel könyvsorozatot indított, melynek első kötete napvilágot látott.

Fancsali János: Viski János fiatalkori évei c. könyvének bemutatóját a szeptemberi klubdélutánon hallhatja a közönség.

Az *Erdélyi Örmény Múzeum* sorozat beindításának célját a könyv hátsó borítóján olvashatjuk, amelyből idézünk néhány gondolatot:

„Folytatni szeretnénk Szongott Kristóf, Avedik Lukács, Hovhannesian Eghia, Korbuly Domonkos, Tarisznyás Márton és a többiek értékmentő munkásságát.

A mindennapjainkban végzett tevékenységünk eredményét az utókor számára is továbbadni kívánjuk, kihangsúlyozva, hogy örmény gyökereinkre büszke, de magyarrá vált mivoltunkat mindig is hangoztattuk, mint ahogy őseink is.

Múltunk kimeríthetetlen forrása az értékmentésnek, ezért úgy döntöttünk, hogy Erdélyi Örmény Múzeum néven sorozatot indítunk, amely lehetőséget ad pályázati rendszerben évente legalább 1-2 kötet megjelentetésére a magyarörmény történelem, irodalomtörténet, genealógia, társadalom- és egyéb tudományok, jogtörténet, egyháztörténet, képző- és iparművészet, színház- és zenetörténet, valamint egyéb témakörökben.

A sorozat értékmentő céljának megfelelően várjuk tudományos értékű írásaikkal ismert és ismeretlen alkotók jelentkezését.”

dr. Issekutz Sarolta elnök

Erzsébetvárosi Nagyboldogasszony napi búcsú

1998. augusztus 15-én igen nagy részvétellel zajlott le az erzsébetvárosi Nagyboldogasszony napi

búcsú. A kicsiny létszámú közösség e legfontosabb eseményén sokan vettek részt Erdélyből és Magyarországról. Sáska Jenő szamosújvári örmény katolikus plébános mikrobusszal érkezett, a szamosújvári kórust hozva magával, akik a misén gyönyörűen énekelték megszokott önmény és magyar katolikus egyházi énekeinket. A templom zsúfolásig megtelt, nemzetiségre és vallásra tekintet nélkül áhítattal hallgatták Dr. Jakubinyi György érsek, örmény katolikus apostoli kormányzó magyar és román nyelven elmondott szentbeszédét, Sáska Jenő plébános úr örmény szertartás szerint celebrált miséjét. A mise utáni körmenet elején hat fehér ruhás fiatal lány vitte a Szűzanya szobrát - csodálatos fehér ruhába öltöztetve - körben a főtéren, utánuk az 5 fős papi kar, majd az ünneplő közönség. Visszatérve a templomba, mindenkinek jutott szentelt virág, melyet féltve őriznek meg a következő búcsúig.

Meghatottan vettünk részt a templomkerti díszében.

Örömmel nyugtáztuk, hogy a nagyrészt adományokból felújított ereszcsonna ezüstös fénye messzire világított, hirdelve, hogy az összefogás ereje megmenti nagytemplomunkat.

Zenés misék

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az 1848-as forradalom 150. évfordulója tiszteletére zenés miséket rendez a következő program szerint:

Városmajori Jézus Szíve plébánia templomban

Budapest XII. Csaba utca 5.

A mise időpontja:

1998. szeptember 29-én 18 óra

budai Alsóvizivárosi (Kapucinus) Plébánia templomban

Budapest I. Fő u. 32. (Corvin tér mellett)

A mise időpontja:

1998. október 3-án 18 óra

Szent Imre plébániatemplomban

Budapest XI. Villányi út 25. A mise időpontja:

1998. október 16-án 18 óra

A miséken közreműködik a

VIVALDI MŰVÉSZETI ISKOLA:

Fancsali Bence - klarinét

Fancsali János - orgona

Fancsali Emese - orgona

Fancsali Mária - ének

A műsor:

Mozart : Sanctus

Kodály Zoltán: Hívogató

Kájoni Kódex: Bocsásd meg Úristen

Esterházy Pál: Két ének (Harmonia coelestis, 1711)

Pachelbel: Toccata e-moll

Mozart: Agnus Dei

C.Franck: Prolog an „Die Sieben Worte Christi am Kreuz”

Ruzitska Gy.: Prelude Pathetique (1848)

Ferences fuga: Ite missa est

Választási felhívás !

1998 október 18-án a helyhatósági választások során lehetőség nyílik ismét örmény kisebbségi önkormányzatok létrehozására is. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület él jelöltállítási jogával és ÖNÖN is múlik, hogy megkezdett kulturális, közösségi életünket a jövőben békességben tudjuk-e folytatni.

Egyesületünk e célból részletes választási programot dolgozott ki, amelynek megvalósulása esetén biztosítható az örmény gyökerekkel rendelkezők igényéhez igazodó kulturális identitásörzés, hagyományápolás.

Hogy programunk megvalósulhasson, kérjük, a kisebbségi választásokon szavazzon az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jelöltjeire.

dr. Issekutz Sarolta
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke

Hírek, információk

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére.

Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni. Bankszámlaszám:
Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

székhelye: 1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401.

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület időszaki kiadványa

Főszerkesztő: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: dr. Borszéki Béla, Dávid Csaba, Fancsali János, rétháti Kövér Ilona

Szerkesztőség: 1251 Budapest Pf. 70. Tel: (1) 201-1011 Fax: (1) 201-2401